

příjemné, dokonce i pro toho, kdo si z něho odnáší jako jediný zisk úctu k takovým věcem a strach posuzovat je. Takto mluvívali filosofové. Marná tvářnost této chorobné zvědavosti vysvětává ještě výstižněji z tohoto dalšího příkladu, který mají zhusta na trech jako výraz účy: Eudoxus toužil a prosil bohů, aby mohl jednou uzít slunce zblízka, postihnout jeho tvar, velikost i krásu, i když jím bude okamžitě spálen. Chtěl i za cenu života nabýt vědění, byť mu mělo být vlastnicví a užívání tohoto poznatku okamžitě odňato a byť měl pro toto okamžitě a prchavě poznání přijít o všechny ostatní vědomosti, jež měl, nebo jichž mohl dosáhnout později.

Nesnadno by mi kdo namlouval, že Epikuros, Platón a Pythagoras nám nabízejí ty své atomy, ideje a čísla jako bernou minci. Byli příliš moudří, než aby stanovili jako články své víry věci tak nejisté a sporné. Uprostřed temnoty a nevědomosti světa se však každý z těchto velkých lidí namáhal přinést takový či onaký obraz zářící světlem, i vzlékali svou duši k výmyslům, které měly alespoň libou a důvtipnou podobu: nevadilo, že byla naprosto mylná, jen když ji mohli uhájit proti tvrzemlňm opáčným! *Unicuique ista pro ingenio finguntur, non ex scientiae vi.*⁵² Jistý muž starověku, kterému vryškali, že provozuje filosofii, které si přitom ve svém úsudku nehrubě váží, odpověděl, to že právě znamená doopravdy filosofovat. Chtěli prosit všechno zkoumat, všechno vzít na váhy a měli za to, že tak nepřiměřeněji ukojí přirozenou zvědavost, kterou v sobě nosíme. Některé věci napsali pro potřeby veřejné společnosti, například svoje nauky náboženské; a bylo jen rozumné, že z tohoto zřetele nechťeli protřepávat běžné domněnky až do poslední nitky, aby nevyvolali znatky v poslušnosti zákonů a zvyklostí své země.

Platón pojednává o tomto tajemství způsobem dosti nepokrytým. Když mluví jako zákonodárce, osvojuje si sloh rozkazovací a rozhodný, a smele do svých vývodů vpletá ty neřádnosti, které se v svých výmyslů, stejně užitečné, běží-li o to namluvit je davu, jako směšné, chtěl-li by o nich přesvědčovat sebe samého; byl si vědom, jak jsme náchylní přijímat veškeré dojmy; a na prvním místě dojmů nejrozrodivnější a nejnehoráznější. Ve svých zákonech velmi pečuje o to, aby na veřejnosti byly zpřívány vyhledané písně; jejichž-bájně smyšlenky směřují k nějakému užitečnému cíli: uvážíme-li, že vnucit lidské mysli jakékoliv přeludy lidského ducha je velmi snadné, je vskutku nespravedlivé krmít ji misto lžemi prospěšnými jen lžemi buď neužitečnými, nebo škodlivými. Ve svém Státě říká docela neobalencé, že pro lidský užitek je často nutno lidi podvádět. Je snadné rozeznat, že jedny sekry pátraly po pravdě, druhé dbaly spíš o prospěšnost, čímž pro sebe dosáhly velké důvěryhodnosti. Je již bídou našeho údělu, že co se naší představitelství často nabírá jakožto nejpravdivější, nenabírá se jí jako životu nejprospěšnější. I školy nejsmělejší, epikurejská, pyrrhonská, Nová akademie, jsou nakonec nuceny se podrobir občanské zákonitosti.

Podobně probírali filosofové i jiné náměty, ten z jednoho pytle, onen z druhého, každý se namáhal dát jim nějaký výraz, kritický nebo pravý. Neobjevili nic tak utajeného, aby si o tom netroufali mluvit, a jsou tedy často volky nevolky nuceni odlévat slabé a pošetilé dohady, ne že by je sami pokládali za spolehlivou oporu, ne aby stanovili nějakou pravdu, nýbrž prosit aby se cvičili ve výkonu svého bádání: *Non tam id sensisse quod dicere quam exercere ingenia materiae difficultate videtur voluisse.*⁵³

Kdybychom na věc nehleděli tímto způsobem, jak bychom vůbec omluvili onu nesmírnou vrakost, mnohost a marnost názorů, které byly, jak vidíme, těmi vynikajícími a podivuhodnými duchy zplizeny? Copak existuje například větší marnost, než chtít našimi podobensstvími a domysly uhádnout Boha, přisťřihovat jeho i svět podle naší schopnosti a našich zákonů a používat na útraty božství té drobné ukázky moudrosti, kterou se Bohu zlíbilo naší přirozené povaze udělit? A stahovat ho k sobě dolů do té naší zkaženosti a našich béd, když už doshnou svým pohledem až do jeho přeslavných sídel nemůžeme.

Ze všech lidských a starobýlých domnětek, dotýkajících se nábožensství, zdá se mi nejvíce pravděpodobná a nejomluvitelnější ta, která uznává Boha za mocnost nepochopitelnou, jež všechny věci zrodila a je udržuje, je čistou dobrotou, čistou dokonalostí a přijímá v dobřem čest a úctu, kterou jí lidští tvorové prokazují, ať již pod jakoukoliv podobou, pod jakýmkoliv jménem a jakýmkoliv způsobem.

Nic, co je z nás, nemůže být boží povaze přirodobňováno a jakkoliv k ní vztahováno, aby jí neposkvřňovalo a nezanechá-